

Проблеми та перспективи гармонізації цифрового ринку України з ринками ЄС та країн СхП

Інформаційно-аналітичний звіт підготовлено експертами проекту «Посилення участі громадськості у створенні та імplementації цифрового порядку денного України та гармонізації цифрових ринків з ЄС та країнами СхП», який виконує ГС «Центр розвитку інновацій» під егідою Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС та Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства за сприяння Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в межах грантового компоненту проекту «Громадська синергія».

Аналітичний звіт узагальнює матеріали 6-ти круглих столів проведених в червні 2018 року в ході реалізації проекту зі стейкхолдерами на теми, що відповідають пріоритетним напрямам Талліннської Декларації¹, ухваленої під час 2-ї Міністерської зустрічі з питань цифрової економіки ініціативи «Східне Партнерство».

Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю авторського колективу і не обов'язково відображає точку зору Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження».

Автори:

- Володимир Ночвай, керівник проекту, ГС «Центр розвитку інновацій», старший науковий співробітник Інституту проблем математичних машин та систем НАН України
- Максим Корявець, менеджер проекту, координатор Робочої групи 2 Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства, президент ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень»
- Іван Кульчицький, президент, ГО «Агенція європейських інновацій», член Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС
- Лілія Олексюк, голова асоціації, «Всеукраїнська асоціація «Інформаційна безпека та інформаційні технології», член Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС
- Оксана Приходько, директор, мНУО «Європейська медіа платформа»
- Кирило Гороховський, співробітник Факультету інформатики Національного університету «Києво-Могилянська академія»
- Віталій Грига, старший науковий співробітник Інституту економіки і прогнозування НАН України.

Партнери проекту:

- ГО «Агенція Європейських інновацій»
- ГО «Всеукраїнська асоціація «Інформаційна безпека та інформаційні технології»
- ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень»
- Неформальне громадське об'єднання «Суспільна інноваційна мережа України»
- мНУО «Європейська медіа платформа»
- PR-агентство «ІТ-Про»
- Факультет інформатики НаУКМА
- Науковці Інституту економіки і прогнозування НАН України

¹ http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=47545

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Проблеми та перспективи гармонізації цифрового ринку України з ринками ЄС та країн СхП в контексті становлення цифрової економіки України.....	4
РОЗДІЛ 2. Правила надання телекомунікаційних послуг та цифрова інфраструктура	7
РОЗДІЛ 3. Довіра і безпека в цифровій економіці	8
РОЗДІЛ 4. Електронна торгівля (eCommerce, eCustoms і eLogistics)	9
РОЗДІЛ 5. Цифрові навички.....	10
РОЗДІЛ 6. Екосистеми ІКТ інновацій та стартапів.....	11
РОЗДІЛ 7. Електронне здоров'я.....	12
РОЗДІЛ 8. Моніторинг та оцінювання стану розвитку цифрової економіки і суспільства в Україні.....	13
Загальні висновки та рекомендації.....	14

РОЗДІЛ 1. Проблеми та перспективи гармонізації цифрового ринку України з ринками ЄС та країн СхП в контексті становлення цифрової економіки України.

В цифрову епоху успішність країн залежить багато в чому від прогресу в побудові суспільства знань, а цифровий розвиток відіграє ключову роль у прискоренні економічного і соціального розвитку країни в цілому. Інформаційна сфера держави спрямовує її економічний та інноваційний потенціал і таким чином суттєво впливає на інші сфери, конкурентоспроможність на міжнародній арені, якість життя громадян. Актуальними завданнями для України в цій сфері є, з одного боку, реалізація власного цифрового порядку денного, з іншого — імплементація профільних документів і проектів ЄС в національне законодавство. До того ж, важливо розвивати сфери науки та освіти, без яких неможливо розраховувати на поступ у розбудові інформаційного суспільства та економіки знань. Ці три завдання зафіксовані в статті 390 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (УА). Загальнодоступність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) розглядається Європейським Союзом як одне із стратегічних завдань його політики, а «інформаційне суспільство» розглядається як суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються при посередництві інформаційних технологій та технологій зв'язку, як новий тип соціуму, базований на широкому використанні нечуваних дотепер можливостей ІКТ, що зумовлять якісний стрибок у соціальному та людському розвитку.

В межах ухваленої Європейською Радою у 2010 році стратегії «Європа 2020» ухвалено одну з семи флагманських ініціатив — «Цифровий порядок денний для Європи», що є головним чинним документом з політики розвитку інформаційної сфери Євросоюзу і зважаючи на УА, розвиток інформаційного суспільства в Україні має бути гармонізованим з цією флагманською ініціативою. Серед країн ЄС реалізовувалися різні успішні моделі розвитку інформаційної сфери. Однак як такого єдиного «європейського підходу» до розвитку цієї галузі не існує, а отже, Україні необхідно віднайти власний шлях цифрового розвитку, орієнтуючись при цьому на стандарти й цілі ЄС. Формальним підтвердженням старту формування політики в цифровій сфері стало прийняття на початку 2018 року Концепції розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018-2020 роки. Даний документ містить основні цілі та принципи цифрового розвитку країни, а також індикативний план їх реалізації.

Цифровізація економіки визначатиме конкурентні позиції держав у наступні роки, оскільки цифрова революція відбувається швидшими темпами, ніж

колись індустриальні революції. Цифровий порядок денний для Європи передбачає створення єдиного цифрового ринку ЄС (ЄЦР). Стратегію ЄЦР ЄС ухвалено у 2015 році, вона побудована на трьох стовпах:

1) Покращений доступ для споживачів та підприємств до товарів та послуг через Інтернет в Європі - це вимагає, зокрема, усунення ключових відмінностей між онлайн- та офлайн-послугами та подолання бар'єрів для транскордонної онлайн-комерційної діяльності.

2) Створення належних умов для розвитку цифрових мереж та послуг – це вимагає підтримуваних високошвидкісної, надійної інфраструктури та контент-послуг.

3) Максимізація потенціалу зростання європейської цифрової економіки – це вимагає інвестицій в інфраструктуру ІКТ та нові технології, такі як хмарні обчислення чи великі дані, належної цифрової інклюзивності та навичок, а також досліджень та інновацій, спрямованих на підвищення індустриальної конкуренції, покращення послуг громадянам.

10 квітня 2018 року під час Digital Day міністри ЄС, представники держав-членів ЄС підтвердили свою відданість завершенню створення Цифрового єдиного ринку та співпраці у низці ключових сфер для майбутнього Європи: штучного інтелекту, блокчейн, електронної охорони здоров'я та інновацій. Під час заходу підписано Декларацію² про безпечний та авторизований транскордонний доступ до національних та регіональних банків генетичних та інших даних про стан здоров'я. В ЄС відбувається створення потужної високопродуктивної обчислювальної індустрії та інфраструктури даних. Європейський Парламент та Рада надали сильну політичну підтримку ініціативам, які мають відновити лідерство ЄС та забезпечити високопродуктивні обчислювальні потужності у першій світовій трійці до 2022-2023 рр. Штучний інтелект, великі дані, Інтернет речей, суперкомп'ютери, швидкі канали передачі даних стають основою побудови цифрової економіки та суспільства в ЄС.

² declaration 'Towards access to at least 1 million sequenced genomes in the EU by 2022' <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/eu-countries-will-cooperate-linking-genomic-databases-across-borders>

В результаті інтеграції України до ЄЦР громадяни можуть отримати доступ до широкого спектру е-послуг ЄС, а бізнес - нові можливості е-торгівлі (спрощені процедури контрактів, нові ринки е-продажів, спрощене оподаткування). Запровадження європейських стандартів покращить умови ведення бізнесу та торгівлі, інвестицій в розвиток цифрової інфраструктури, забезпечить баланс між конкурентоспроможністю та захистом споживачів, створить передумови розвитку конкурентоздатної економіки. Географічне розташування та політична ситуація зумовлює потенціал для України стати цифровим логістичним хабом між ЄС та східними країнами. Нові перспективи розвитку економіки даних в ЄС відкривають можливості для вільного обміну даними, кращого використання потенціалу експоненційного зростання даних; дозволить скоротити технологічне відставання в різних сферах, в т. ч. медицині, науці, освіті, екології, енергетиці, логістиці тощо. Цифрова економіка має значний невикористаний потенціал для соціального та економічного розвитку, створення робочих місць як для ЄС, так і України та інших країн Східного партнерства. Сектори економіки ЄС, які пов'язані з інтелектуальною власністю, дають близько 42% ВВП ЄС вартістю 5,7 трлн. євро на рік, забезпечують 38% усіх робочих місць та 90% експорту ЄС³. Очікується, що до 2020 року вартість економіки даних збільшиться до 739 млрд. євро, що становить 4% від загального ВВП ЄС (це більш ніж подвоєння ситуації сьогодні). Доля сфери інформаційних технологій в ВВП України 2014 року становила 1,39% (за даними⁴ Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації). Сьогодні продукція ІКТ формує більше 3% ВВП держави⁵. Саме у сфері ІКТ в Україні апробують на практиці сучасні інструменти підтримки інновацій. Ми також спостерігаємо активність зарубіжних венчурних фондів та агенцій щодо пошуку перспективних стартапів, які можна капіталізувати на світових ринках. В той же час внутрішні ринки інновацій у сфері ІКТ стримуються браком попиту, обмеженням використанням ІКТ та низькими доходами. Розвиток стартапів та інноваційних екосистем у сфері ІКТ розглядається як один із основних напрямів підвищення рівня інноваційності національних економік країн ЄС, забезпечення конкурентних позицій на глобальних ринках в економічному і технологічному суперництві з США, Китаєм та економіками інших провідних країн світу.

В рамках Європейського інструменту добросусідства ЄС приділяє увагу розвитку цифрової економіки через реалізацію регіональної програми цифрової економіки та суспільства в Східному партнерстві - EU4Digital, а також відбувається підготовка та ухвалення двосторонніх програм в рамках програми єдиної підтримки на 2017-2020 рр. для кожного партнера

³ European Commission. Intellectual property // URL: https://ec.europa.eu/growth/industry/intellectual-property_en

⁴ https://ukr.lb.ua/blog/roman_semenukha/317281_derzhavni_regulyatori_sferi.html

⁵ <https://www.rbc.ua/rus/news/sector-it-formiruet-3-vvp-ukrainy-groysman-1524560529.html>

із Східного партнерства. 15 Листопада 2017 року Європейський парламент надав рекомендації⁶ в рамках Європейської політики сусідства, з нагоди Саміту Східного партнерства, щодо більш привабливої довгострокової моделі співпраці з Україною, Молдовою та Грузією, що досягли істотного прогресу у реформах, пов'язаних з імплементацією УА/ ПВ ЗВТ, яка може призвести до вступу в цифровий союз, а також в митний та енергетичний союз, доступу до внутрішнього ринку ЄС, інтеграції до транспортних мереж, індустріальних партнерств, посилення участі в інших європейських програмах. У короткій перспективі розглядаються односторонні тарифні преференції, конкретний термін для скасування тарифів на ролі між партнерами і ЄС, а також розвиток високопродуктивного широкосмугового доступу.

9 липня 2018 року відбувся 20-й саміт "Україна - ЄС". У спільній заяві учасники привітали незмінну готовність України надалі наближувати своє законодавство до законодавства ЄС відповідно до УА/ПВ ЗВТ, зокрема в галузі цифрового ринку. Напередодні саміту Верховна Рада прийняла постанову, в якій закликала інституції Європейського Союзу сприяти максимальному використанню можливостей інтеграції України до внутрішнього ринку Європейського Союзу у сферах, які становлять спільний інтерес та охоплюються УА. Зокрема, Верховна Рада вважає за необхідне сформуванню спільне бачення шляхів інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС.

Необхідність інтеграції цифрових ринків країн Східного партнерства в єдиний європейський простір викликала появу ініціативи «Гармонізація цифрових ринків», відповідна тематична панель (Harmonisation of Digital Markets, HDM) є однією з найактивніших в рамках діяльності Платформи №2 «Економічна інтеграція та зближення з політиками ЄС» в межах оновленої архітектури Східного партнерства. Часті зустрічі, організовані в рамках ініціативи EU4Digital, є свідченням важливості, яку ЄС та країни Східного партнерства приділяють цьому питанню. Гармонізація відбувається на правовому, організаційному та технологічному рівні. На 2-ій Міністерській зустрічі з питань цифрової економіки ініціативи «Східне партнерство», що відбулася 5 жовтня 2017 року у м. Таллінн обговорювався прогрес країн-учасниць у сфері цифрової економіки. На цій зустрічі була ухвалена Декларація⁷, що засвідчує намір країн працювати за шістьма пріоритетними напрямками:

1. *правила надання телекомунікаційних послуг та інфраструктура;*
2. *довіра та безпека в цифровій економіці;*
3. *електронна торгівля (eCommerce, eCustoms і eLogistics);*
4. *цифрові навички;*

⁶ European Parliament recommendation to the Council, the Commission and the EEAS on the Eastern Partnership, in the run-up to the November 2017 Summit (2017/2130(INI))

⁷ http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=47545

5. *екосистеми ІКТ інновацій та стартапів;*

6. *електронне здоров'я*

та визначає конкретні завдання і очікувані результати співпраці за вказаними напрямками до 2020 року у рамках тематичних платформ. Вигоди очікуються як для урядів, так і для бізнесу та громадян.

Для України основні виклики та можливості, пов'язані з розширенням переваг ЄЦР для країн Східного партнерства слід розглядати також з точки зору виконання УА. Визначені пріоритети «цифрового» розвитку слід операціоналізувати конкретними вимірюваними цілями, узгодженими з європейськими. Концентрація на цифровому розвитку зумовлена першочерговістю цієї сфери у прискоренні економічного і соціального розвитку країни в цілому. Україна вже почала рухатися по шляху цифровізації важливих соціально-економічних сфер. Але поряд з успіхами є і суттєві недоліки, які мають бути усунені в короткостроковій перспективі, зокрема і слабкий прогрес в наближенні до ключових досягнень, визначених щодо гармонізації цифрових ринків документом «20 очікуваних досягнень Східного партнерства до 2020 р.»⁸. На даному етапі «цифровізації» країни основною перешкодою є брак узгодженого стратегічного підходу до формування політик в напрямі гармонізації цифрових ринків з ЄС і регіоном Східного партнерства. Першим кроком буде узгоджена з заходами виконання Концепції розвитку цифрової економіки і суспільства України розробка стратегічних документів/дорожніх карт/планів дій для кожної з перерахованих вище сфер гармонізації цифрових ринків.

⁸ <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/postup-ukrayiny-u-vykonanni-dvadtsyaty-dosyagnen-shidnogo-partnerstva-do-2020-roku>

РОЗДІЛ 2. Правила надання телекомунікаційних послуг та цифрова інфраструктура

В контексті очікуваних результатів політики Східного партнерства:

Основним суб'єктом у формуванні порядку денного (як в Україні, так і в регіоні Східного партнерства) в рамках даного напрямку є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ). У 2018 році НКРЗІ від імені України головує над Мережею регуляторних органів електронних комунікацій країн Східного партнерства. Згідно з «Спільним робочим документом «Східне партнерство - 20 очікуваних результатів до 2020 року», країни-партнери повинні скоординувати національні стратегії та політики використання частот між собою і ЄС. У той самий час Мережа регуляторних органів електронних комунікацій країн Східного партнерства ініціювала процес гармонізації ціноутворення і зниження тарифів на роумінг серед країн-партнерів. Основу для цього процесу закладено - відповідне дослідження⁹ дає загальний огляд ринків міжнародного роумінгу та законодавчої бази в країнах Східного партнерства, а також рекомендації щодо впровадження гармонізованого підходу. Незважаючи на розгорнуті дискусії, Україна ще не зробила суттєвих кроків по розробці національної стратегії розвитку ширококосмугового доступу (ШСД) до мережі Інтернет. Такий документ, по суті, повинен стати відправною точкою в розвитку необхідної інфраструктури для гармонізації цифрових ринків.

В контексті поточної ситуації:

НКРЗІ сьогодні не має достатніх повноважень, щоб на належному рівні здійснювати функції регулювання відповідно до стандартів ЄС. Частково в зв'язку з цим виникають такі проблеми: брак повної інформації про ситуацію з наданням ІКТ-послуг в країні; брак системного аналізу європейського досвіду (включаючи досвід країн Східного партнерства) з впровадження і використання сучасних ІКТ-послуг і технологій; брак єдиної узгодженої методології збору та обробки інформації щодо розвитку цифрової інфраструктури; брак єдиного координаційного центру з стратегічного планування розвитку даного напрямку; розрив між попитом і технічною пропозицією підключення ШСД.

⁹ Harmonising roaming pricing and reducing roaming tariffs among EaP partner countries. The final report of the study is available at: <https://europa.eu/capacity4dev/hiqstep/documents/harmonising-international-roaming-pricing-and-reducing-roaming-tariffs-among-eastern>

Додаток XVII до Угоди про асоціацію вимагає, щоб наближення законодавства сторін у сфері телекомунікацій починалося з розробки дорожньої карти, яка, проте, не була розробленою і затвердженою протягом шести місяців з моменту вступу в силу Угоди (тобто до 1 квітня 2018 р.).

При вирішенні цих проблем слід врахувати, що в регулюванні європейського телекомунікаційного сектору очікуються зміни у зв'язку з майбутнім запровадженням Європейського Кодексу електронних комунікацій та Регламенту ЄС щодо конфіденційності в сфері електронних комунікацій. Вони викликані суттєвими змінами на ринку телекомунікацій, необхідністю стимулювання інвестицій в розбудову інфраструктури DSM (зокрема, на розгортання мережі 5G в ЄС необхідно 500 мільярдів євро), уніфікації політики використання радіочастотного ресурсу та захисту прав споживачів.

Першочергові рекомендації:

1. Прискорити розробку національної стратегії розвитку ширококосмугового доступу (ШСД) до мережі Інтернет.
2. Проведення аналізу наявного стану ШСД.
3. Створення єдиної бази даних інфраструктури телекомунікаційних мереж, суб'єктів ринку телекомунікацій та картографування інфраструктури.
4. У сфері законодавчого та нормативно-правового забезпечення:
 - визначення терміна «широкосмуговий доступ до мережі Інтернет»;
 - введення ШСД в фіксованому місці як універсальної послуги;
 - розробка технічних вимог до ШСД;
 - створення системи моніторингу якості послуг ШСД для захисту прав споживачів;
 - створення законодавчого механізму, який надасть органам місцевого самоврядування можливості сприяння операторам телекомунікацій.
5. Початок моніторингу стану цифрової інфраструктури (в т.ч. аналіз стану конкуренції між усіма постачальниками послуг в цифрових ринках України, аналіз і моніторинг відповідності законодавства України стандартам ЄС у сфері телекомунікацій).
6. Впровадження державою мотиваційних інструментів як для користувачів, так і для провайдерів.

РОЗДІЛ 3. Довіра і безпека в цифровій економіці

В контексті очікуваних результатів політики Східного партнерства:

У 2017 році прийнято Закон України «Про електронні довірчі послуги» (по суті, є технічним перекладом європейського Регламенту по eIDAS-регулюванню), який вступив в силу 7 листопада 2018 року. 9 травня 2018 року набув чинності Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», згідно з яким в Україні повинна бути створена урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події - CERT-UA. В майбутньому її мають з'єднати з подібними групами в ЄС (EU CERT) і всіх країнах-партнерах. Триває робота над проектом технічного регламенту криптографічного захисту інформації¹⁰.

В рамках політики Східного партнерства Україна вже зробила перші кроки на шляху до створення пілотної транскордонної системи електронного підпису і регіональної системи надання транскордонних цифрових послуг. Але Україні та партнерам потрібно буде визначити, які електронні сервіси будуть використовуватись із застосуванням електронних довірчих послуг, підготувати відповідну міжнародну угоду, що потребуватиме ратифікації Верховною Радою України, розробити дорожню карту співпраці та імплементувати зобов'язання у національне законодавство.

В контексті поточної ситуації:

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», що встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів із електронним цифровим підписом (ЕЦП), має бути оновленим відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» та УА в контексті переходу до повноцінного регулювання довірчих електронних послуг. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» також вимагає приведення у відповідність до нового законодавства. І це тільки перші необхідні дії. Важливо продовжувати роботу над подальшою імплементацією норм Закону України «Про електронні довірчі послуги», що набув чинності в листопаді 2018, на черзі понад 25 нормативних актів, і ще більший перелік стандартів. Невирішеним залишається питання з перевірки електронного цифрового підпису на момент здачі на зберігання архівних електронних документів. Тому в найближчій перспективі переведення

державних установ на електронний документообіг може залишитися тільки «на папері».

Першочергові рекомендації:

1. Розробити/адаптувати нормативні акти на реалізацію Законів України «Про електронні довірчі послуги» та «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». А саме: закласти основи нормативного і технологічного регулювання для сфери електронної ідентифікації та створити умови легалізації нових технологій; переглянути і погодити списки і зміст електронних довірчих послуг; законодавчо чітко визначити необхідність електронного цифрового підпису як складової електронного документа при реалізації електронного уряду та електронної демократії.
2. Підтримати постачальників електронних довірчих послуг державної форми власності незалежно від ринкових коливань і тенденцій.
3. Розробити узгоджений з європейськими партнерами та всіма зацікавленими сторонами новий план реалізації Стратегії кібербезпеки України який буде враховувати вимоги Директиви з безпеки мережевих та інформаційних систем (NIS).

¹⁰ http://www.dsszzi.gov.ua/dsszzi/control/uk/publish/category?cat_id=38837

РОЗДІЛ 4. Електронна торгівля (eCommerce, eCustoms і eLogistics)

В контексті очікуваних результатів політики Східного партнерства:

На сьогодні в Україні відсутня національна дорожня карта для створення гармонізованих систем електронної торгівлі між країнами Східного партнерства відповідно до норм ЄС. Інформація щодо проведення будь-яких досліджень для підготовки дорожньої карти, а також в сфері електронної логістики (в т.ч. впровадження цифрового транспортного коридору між Балтійськими країнами та Чорним морем), відсутня у відкритому доступі. При цьому питання гармонізації нормативно-правової бази в сфері електронної комерції, митного оформлення й електронної логістики з відповідними нормативно-правовими актами ЄС залишається відкритим, тому що на сьогоднішній день існує низка прогалин в даному напрямі. Всі ці фактори ставлять під сумнів своєчасне впровадження пілотних систем - транскордонної системи електронної торгівлі та системи для функціонування цифрового транспортного коридору між Балтійським і Чорним морями.

В контексті поточної ситуації:

Слід зазначити, що розвиток інфраструктури електронної комерції та онлайн-взаємодії суб'єктів бізнесу передбачається Концепцією розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018-2020 роки, проте в плані її реалізації даний сегмент не виділений в окремий пункт, і лише частково представлений в контексті програми розвитку твердих та м'яких цифрових інфраструктур, спрощення ведення зовнішньоекономічної діяльності, удосконалення податкової сфери, гармонізації з нормами європейського законодавства у сфері безготівкових платежів та розрахунків. При цьому на сьогодні існує низка проблем, які повинні бути усунені інструментами державної політики, це:

- відсутність задекларованих механізмів для розрахунків в електронному вигляді;
- законодавчо не врегульована діяльність більшості суб'єктів електронної торгівлі (крім сфери маркетингу і угод з використанням оферти);
- не врегульовано питання використання електронних довірчих послуг як складової електронної торгівлі;
- немає єдиної системи захисту і регулятора прав споживачів у сфері електронної торгівлі;
- відсутність інституційних механізмів для створення дієвої системи захисту персональних даних в цій сфері.

Першочергові рекомендації:

1. Надати функцію формування і реалізації державної політики в сфері електронної торгівлі Міністерству економічного розвитку і торгівлі України.
2. Ініціювати розробку концепції і дорожньої карти розвитку електронної торгівлі в Україні за участю всіх зацікавлених стейкхолдерів.
3. Провести комплексний експертний аналіз чинного законодавства України на предмет імплементації Директиви 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС (Директива про електронну комерцію).

РОЗДІЛ 5. Цифрові навички

В контексті очікуваних результатів політики Східного партнерства:

На сьогодні в Україні ще не розпочато дискурс з приводу розробки національної стратегії з розвитку цифрових навичок і створення національної коаліції за цифрові навички і цифрові робочі місця. Передумови до цього з'явилися з формуванням Координаційної ради з розвитку цифрової економіки та суспільства (при Мінекономрозвитку України), в рамках якої вже діє робоча група по цифровізації освіти. Злагоджені дії даної структури можуть створити необхідні умови для досягнення очікуваних результатів політики Східного партнерства до 2020 року.

В контексті поточної ситуації:

В Україні не існує бачення та жодної державної ініціативи, програми, стратегічного документа, спрямованих на створення комплексної національної системи розвитку цифрової грамотності. Також на державному рівні відсутні інструменти моніторингу та оцінки цифрових навичок і компетенцій. Через це важко визначити вектор і конкретні дії щодо розвитку сфери цифрових навичок і компетенцій в Україні на найближчу перспективу. На законодавчому рівні ще навіть не визначені такі базові поняття як «цифрові навички» і «цифрові компетенції». Відсутність комплексної методології для проведення необхідних досліджень ситуації в сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій унеможлиблює розробку методології вимірювання та впровадження незалежної сертифікації рівня цифрових навичок відповідно до потреб ринку праці. Методика збору статистичних даних державними органами статистики є далеко недосконалою для проведення належного аналізу ситуації в сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій. Таким чином, дана галузь є однією з найбільш неврегульованих в сфері гармонізації цифрових ринків.

Першочергові рекомендації:

1. Розробити комплексну національну стратегію в області цифрових навичок і компетенцій в Україні, для чого створити відповідну міжгалузеву робочу групу, яка включала б представників всіх зацікавлених стейкхолдерів відповідної сфери.
2. Ініціювати створення Коаліції за цифрові навички і робочі місця в Україні на основі Коаліції за цифрові навички і робочі місця в ЄС. Найближчим часом започаткувати дискурс щодо створення відповідних структур.
3. Розробити перелік цифрових навичок і компетенцій для цільових аудиторій окремих галузей в Україні на базі фреймворка Digital Competence 2.1.
4. Розробити комплексну методологію для проведення досліджень ситуації в сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій в Україні.
5. Забезпечити впровадження удосконаленої (на базі Eurostat) національної системи індикаторів розвитку цифрових навичок і компетенцій в національну систему статистики.
6. Провести незалежне дослідження рівня цифрових навичок у різних груп населення.

РОЗДІЛ 6. Екосистеми ІКТ інновацій та стартапів

В контексті очікуваних результатів політики Східного партнерства:

В Україні не розроблялися національні дорожні карти для стимулювання розвитку екосистем ІКТ інновацій, які визначали б ролі всіх учасників процесу. Відповідно, наявні прообрази екосистеми для досліджень, інновацій і стартапів в сфері ІКТ України на даний момент абсолютно не структуровані. Незважаючи на те, що в УА науково-технічне співробітництво та обмін інформацією визначені одними з основних інструментів для розвитку і вдосконалення технологій, а інтеграція структурованих дослідних і інноваційних систем та мереж країн Східного партнерства в ЄС є ключовим завданням до 2020 року, науково-технологічний потенціал в Україні продовжує знижуватися і після підписання УА.

В контексті поточної ситуації:

У даній сфері бракує дієвих механізмів співпраці і обміну інформацією в області науки, інновацій та інформаційного суспільства як всередині країни, так і всередині регіону Східного партнерства і між Україною та ЄС. Особливої уваги потребують окремі напрями використання цифрових технологій і мереж для проведення досліджень і поширення наукової інформації і знань. Крім наявних проблем відставання вітчизняної дослідницької та цифрової інфраструктури, браку достатніх фінансових ресурсів для їхнього розвитку, консультації щодо участі України в європейських дослідницьких і електронних інфраструктурах українською стороною не здійснюються систематично. Нашу країну не представлено у відповідних групах, що займаються цими питаннями. Це поглиблює цифровий і технологічний розрив між Україною і ЄС, послаблює можливість участі України в інноваційній стратегії ЄС, негативно впливає на вирішення національних і глобальних викликів.

Основними причинами ситуації є:

- критично низький рівень фінансування наукової сфери в Україні;
- низький рівень попиту на інновації з боку реального сектора економіки;
- низький рівень консолідації зусиль провідних стейкхолдерів екосистем ІКТ інновацій та стартапів як на рівні органів влади, так і на рівні окремих організацій.

Першочергові рекомендації:

1. Створити карту екосистеми цифрових інновацій та ключових стейкхолдерів в Україні.
2. Ініціювати створення відкритих інноваційних екосистем на основі онлайн-платформ. Для розвитку ринку інновацій доцільно створювати «маркетплейси» для цифрових технологій та розробок на їх основі.
3. Встановлення зв'язків з екосистемами країн-партнерів СхП та подібними екосистемами ЄС. Доцільно розробити карту стейкхолдерів та мереж до яких можна приєднатися в ЄС. Забезпечити долучення до «Мережі європейських стартапів» і онлайн-платформ цифрових інновацій, інформувати вітчизняних стейкхолдерів про відповідні структури ЄС. Використання можливостей panEuropean GEANT network (EaP Connect), що об'єднує всі національні та дослідницькі мережі по всій Європі і має на меті послаблення цифрового розриву.
4. Розробити і впровадити національні дорожні карти для розвитку цифрових і технологічних інфраструктур для досліджень й інновацій.
5. Забезпечити механізм державного регулювання щодо гармонізації з Європейською хмарною ініціативою, зокрема участь України в створенні Європейської хмари відкритої науки.
6. Сприяти приєднанню до європейської політики відкритої науки і відкритих інновацій в Європейському дослідницькому просторі.
7. Здійснювати державну підтримку участі кращих українських дослідницьких центрів і вчених в національних і європейських цифрових інфраструктурах.
8. Забезпечити створення системи кредитних і податкових пільг для розвитку інноваційної діяльності.
9. Застосування в Україні фінансово-організаційних механізмів підтримки трансферу результатів наукових досліджень, в першу чергу таких, що відповідають кращим практикам ЄС та конкурентоспроможні на рівні цифрового спільного ринку. Розробити систему фінансування ІКТ-досліджень та інновацій на конкурсній основі у співпраці з промисловістю. Пропонується створювати спільні дослідницькі програми з ІТ бізнесом в проривних напрямках розвитку ІКТ.

РОЗДІЛ 7. Електронне здоров'я

В контексті очікуваних результатів політики Східного партнерства:

Як і в більшості інших сфер, розробка національної дорожньої карти для гармонізації систем електронної охорони здоров'я серед країн-партнерів відповідно до норм ЄС не проводилася. Процес гармонізації законодавства перебуває на початковій стадії. Відповідно, створення пілотних транскордонних електронних медичних послуг в регіоні відкладається на подальшу перспективу. Але слід зазначити, що технічні передумови до цього вже було створено в Україні разом з введенням в дію цифрової сервісної інфраструктури eHealth.

В контексті поточної ситуації:

Низка проблем вимагає вирішення, перш за все це:

- брак механізмів обміну інформацією між медичними інформаційними системами, в т.ч. через відсутність власних стандартів Міністерства охорони здоров'я України для зберігання і передачі інформації всередині медичних інформаційних систем;
- відсутність законодавчої бази, орієнтованої на захист персональних медичних даних пацієнтів;
- низький рівень цифрових навичок у представників медичної сфери і населення в цілому.

Першочергові рекомендації:

1. Забезпечити створення єдиного медичного інформаційного простору для прийняття ефективних управлінських рішень на всіх рівнях.
2. Реалізація пілотного проекту для служб електронної охорони здоров'я серед країн Східного партнерства та ЄС, з урахуванням специфікацій під цифровою сервісною інфраструктурою eHealth (eHDSI)^{11, 12}.

3. Врахування регіональних рекомендацій дослідження "Електронне здоров'я в Східному партнерстві"¹³ щодо подолання відставання розвитку систем eHealth з ЄС, та розробки національної дорожньої карти для гармонізації систем електронної охорони здоров'я серед країн-партнерів відповідно до норм ЄС в чотирьох напрямках дій: регіональні мережі е-здоров'я; політика та урядування; інтероперабельність та стандарти; е-сервіси для пацієнтів та стандарти захисту даних.
4. Підвищення спроможності національного регулятора у сфері електронної охорони здоров'я. Участь у спільних заходах регіональної дорожньої карти на 2018 - 2021 роки.
5. Проаналізувати національні юридичні правові інструменти, що належать електронній охороні здоров'я, для того, щоб враховувати технологічні зміни, а також зміни в інформаційному ландшафті охорони здоров'я країн Східного партнерства та ЄС.

¹¹ European Commission - Press release. Commission launches public consultation on Health and Care in the Digital Single Market http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-2085_en.htm

¹² JOINT STAFF WORKING DOCUMENT. Eastern Partnership - 20 Deliverables for 2020. Focusing on key priorities and tangible results https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/swd_2017_300_f1_joint_staff_working_paper_en_v5_p1_940530.pdf

¹³ <https://europa.eu/capacity4dev/hiqstep/documents/harmonisation-digital-markets-eastern-partnership-ehealth>

РОЗДІЛ 8. Моніторинг та оцінювання стану розвитку цифрової економіки і суспільства в Україні

Основним інструментом оцінювання розвитку цифрової економіки і суспільства в ЄС є т.зв. цифрове табло, яке складається з понад 150 показників, що відображають різні аспекти цифрового розвитку, зокрема – проникнення Інтернету, розвиток цифрових навичок, цифровізацію бізнесу та публічних послуг тощо¹⁴.

Основними джерелами даних для формування цього табло є опитування Євростату щодо використання ІКТ серед домогосподарств та підприємств. Крім того, використовуються статистичні дані щодо широкомовного доступу до Інтернету, що отримуються від провайдерів.

На основі цифрового табло формуються два ключових звіти щодо стану цифрової економіки в ЄС, зокрема – Індекс цифрової економіки та інформаційного суспільства (DESI) та Європейський звіт з цифрового прогресу (EDRP). Відмінність між ними полягає у тому, що EDRP більше акцентує увагу на цифровий розвиток окремої країни, зокрема – зміни у законодавстві тощо. При цьому використовуються як дані цифрового табло, так і національне законодавство. В той же час DESI надає узагальнене уявлення про цифровий розвиток у країнах-членах ЄС на основі переважно статистичних даних

DESI-2018 охоплює інформацію щодо таких аспектів:¹⁵

1. Доступ до широкосмугового Інтернету та його якість
2. Цифрові навички та людський капітал
3. Використання ІКТ громадянами
4. Використання цифрових технологій бізнесом
5. Цифрові публічні послуги
6. ДіР у сфері ІКТ

Успішна імплементація цифрового порядку денного України потребує формування адекватної системи індикаторів, що відобразатимуть в тому числі ефективність впровадження та поширення цифрових технологій в економіці України. В ході проведених круглих столів в рамках проекту наголошувалося на потребі формування надійних індикаторів розвитку

¹⁴ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-scoreboard>

¹⁵ European Commission - Press release. Commission launches public consultation on Health and Care in the Digital Single Market http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-2085_en.htm

цифрової економіки.

В контексті поточної ситуації:

Враховуючи прогалини у статистичному забезпеченні моніторингу розвитку цифрової економіки та побудови інформаційного суспільства, доцільно активізувати роботу основних стейхолдерів щодо виконання Плану заходів з реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, який було ухвалено на початку 2018 році, в частині розроблення системи індикаторів, забезпечення проведення регулярних оцінювань цифрового розвитку та запровадження відповідних статистичних спостережень. Це, у свою чергу, передбачає як модифікацію існуючих статистичних форм щодо використання Інтернету населенням та ІКТ на підприємствах, так і розроблення нових показників, методологічного та організаційного забезпечення для збору нових даних.

Першочергові рекомендації:

З урахуванням європейського досвіду, на нашу думку, в першу чергу, доцільно звернути увагу на наступні показники:

- довіра та безпека в цифровій економіці: % користувачів Інтернет, які спіймали вірус або іншу комп'ютерну інфекцію, що призвело до втрати інформації чи часу; % підприємств, які мають формалізовану політику щодо ІКТ безпеки; % підприємств, що відстежують користувачів Інтернет для цільової реклами; % користувачів Інтернету, які стримувались від здійснення онлайн покупок для приватних цілей через занепокоєння безпеки.
- цифрова інфраструктура: середня швидкість фіксованого та мобільного доступу; доступ до Інтернету в розрізі технологій доступу;
- електронна комерція: % товарообороту, що здійснена через е-комерцію; % населення, що здійснювали купівлі товарів, послуг та контенту через Інтернет;
- розвиток цифрових компетенцій: % населення з цифровими навичками на рівні вище базового (відповідно до моделі Цифрової компетенції для громадян 2.1);
- екосистеми ІКТ інновацій та стартапів: % витрат на ДіР у сфері ІКТ в загальному обсязі витрат на ДіР; обсяги венчурного фінансування вітчизняних ІКТ стартапів;

- електронне здоров'я: % населення, що запи-сується до лікаря за допомогою веб-сайту; % лікарів загальної практики, що використовують електронні мережі для обміну медичними даними; % лікарів загальної практики, що вико-ристовують електронні мережі для передачі електронних рецептів фармацевтам.

Разом з тим система показників для моніторингу цифрового розвитку повинна бути досить гнучкою, щоб оперативно реагувати на нові явища та цифрові технології. Цьому, в свою чергу, буде сприяти залучення організацій громадянського суспільства до процесу формування такої системи.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У ситуації, що склалася для переходу до практичних результативних дій у всіх сферах цифрової гармонізації в Україні слід напрацювати пул стратегічних документів, синхронізованих між собою і підкрплених ретельним аналізом. В іншому разі суб'єкти прийняття рішень не зможуть належним чином координувати свої дії, реагувати на виклики стрімкого розвитку і глобалізації інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій. А процеси виконання зобов'язань в рамках політики Східного партнерства та УА опиняться під загрозою, незважаючи на наявність поодиноких успіхів в окремо взятих галузях.

Основними завданнями для України при гармонізації цифрових ринків з ЄС та країнами Східного партнерства є: забезпечення вільного транскордонного потоку інформації; конфіденційність, доступність, якість та захищеність даних; кібербезпека, гарантії захисту прав споживачів е-торгівлі та електронних послуг, захист персональних даних. Перешкоджають цьому окреслені в тексті цього документа невирішені питання, а також брак механізмів комунікації та зворотного зв'язку із фаховою спільнотою та стейкхолдерами, недостатній рівень професійного менеджменту з боку ЦОВВ. Уряду бракує інституцій, спроможних оцінювати і аналізувати наслідки державної політики і готових надавати на цій підставі обґрунтовані пропозиції щодо її зміни. Прогалини на рівні формування і виконання політики зумовили низку проблемних питань стратегічного характеру.

Тому першочерговим політичним викликом є необхідність на урядовому рівні скоординувати дії в напрямі гармонізації цифрових ринків з ЄС та країнами Східного партнерства, чітко визначити механізми координації та контролю виконання заходів різними підрозділами центральних органів влади, своєчасного інформування про участь у важливих заходах та проектах.

